

3. Андрусяк Т.Г. Левицький Кость Антонович. *Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 2009. Т. 6: Ла-Мі. 784 с.*

4. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917—1921 рр. Київ: Альтернативи, 1999. 320 с.

5. Ісаєвич Я.Д. Дністрянський Станіслав Северинович. *Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Київ, 2003. Т. 2: Г-Д. 528 с.*

ПРОЕКТ ТИМЧАСОВИХ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ «УСТРІЙ ГАЛИЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ» С. ДНІСТРЯНСЬКОГО: ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ

ЄФРЕМОВА Наталя Володимирівна,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри історії
держави і права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

З іменем Станіслава Дністрянського – яскравого представника соціологічної школи права першої чверті ХХ ст., сьогодні пов'язують початок українського соціологічно-правового напрямку в науці. Аналіз окремих конституційно-правових інститутів в науковій спадщині вченого має місце у працях П. Стецюка, А. Ковалюка, А. Савчака та ін. З позицій конституційного права ці вчені досить глибоко оцінювали погляди С. Дністрянського на проблеми парламентаризму, розподілу влади та співвідношення між її гілками.

Визначний український правник і політолог, представник української політичної думки національно-демократичного спрямування міжвоєнного періоду ХХ ст. С. Дністрянський вважав виникнення державної організації природним наслідком реалізації соціальних потреб, логічним розвитком суспільних зв'язків нижчого рівня – родин, родів, племен. Тож держава, на думку дослідника, не ліквідує соціальних норм нижчих ступенів розвитку, а лише розвиває їх і пристосовує до власних потреб [1, с. 47].

Аналізуючи проблеми державотворення в Європі в першій чверті ХХ ст. він вважав, що «Кожна конституція держави тих часів повинна мати в основі три опори, які в єдності повинні закласти для неї належний фундамент. Складовими цього умовного фундаменту основного закону повинні виступати історична, політична та юридична основи.» [2, с. 235]. Учений був глибоко переконаний, що тільки той основний закон держави, що тісно пов'язаний з ментальністю народу, має майбутнє і може стати регулятором найважливіших суспільних відносин.

Конституційний проект С. Дністрянського «Устрій Галицької держави» є авторським рукописом, викладеним українською мовою, і містить вказівку на безпосереднє авторство академіка С. Дністрянського на першій сторінці – «Проект тимчасових основних законів, виготовлених у Віденському парламенті С. Дністрянським 1918 р. для покликання в життя Галицької Держави». Отже, сумнівів відносно авторства цього документа не виникає [3, с. 80-88].

Імовірно проект було підготовано в жовтні 1918 р. Проект тимчасових основних законів складається з двох розділів: 1-й під назвою «Основні закони» та 2-й – «Народний устрій», які поділяються на артикули та параграфи [4, с. 155]. У першому розділі автор викладає такі загальні положення: як про державну територію, єдність українських етнографічних земель, положення про те, що саме український народ на своїй території здійснює державну владу; забезпечення прав національних меншин і надання їм (особливо польському, єврейському та німецькому народам) права «народної самоуправи»; положення про основні права і свободи громадян Галицької Держави, серед яких зазначались право на користування рідною мовою, свобода преси, таємниця листування, свобода віросповідання, науки і думки, вільний вибір місця проживання, право на організацію товариств (арт. 3); положення про розвиток правової держави – «усі горожани є рівні супроти права. Нема ніяких привілеїв місця, походження, родини, стану особи» (арт. 4). Також зазначалось, що український народ «переймає правління Галицькою Державою на основі права на самовизначення народів» (арт. 5). Встановлений устрій повинен був зберігатися «аж до постанови нового устрою через Народний Соїм, вибраний по загальному, рівному, безпосередньому та таємному виборчому праві».

Другий розділ складався з трьох частин під назвами: «Народна Рада», «Старійшина Народної Ради» та «Народна Управа». Він містив загальну характеристику організації органів державної влади та управління.

У першій частині, в § 1 зазначалось, що «На чолі Галицької Держави стоїть Народна Рада, вибрана на Народному Зборі дня 19 жовтня 1918 р. (Як відомо 18–19 жовтня 1918 р. у Львові на спільному засіданні було обрано Українську Національну Раду. – *Н.Є.*). До Народної Ради належать усі парламентарні й сеймові послі української народності з Галичини та Буковини з вибраними представниками українських народних стороництв».

Народній Раді належало виконання законотворчої влади в державі (§ 4). У § 2 зазначалось: «Народна Рада вибирає свого провідника, двох заступників у проводі та секретаря... Провідник або його заступник скликає засідання Народної Ради та проводить наради. А до рішення треба абсолютної кількості голосів». У першій частині також передбачалось негайно виготовити законопроекти нового виборчого права до Народного Сейму на засадах рівного, таємного і безпосереднього права голосування з пропорційним заступництвом для національних меншин та розробити основний проект земельної реформи (§ 5). Безумовно, щодо причин появи цього пункту стосовно земельної реформи у своєму проекті, С. Дністрянський враховував «гіркий» досвід прорахунків Центральної Ради. Проект передбачав сесійну організацію роботи парламенту Галицької Держави.

У другій частині йшлося і про обрання Народною Радою з числа своїх членів Старшини – органу верховних постанов та верховного нагляду. Там С. Дністрянський зазначив, що з правом видавати постанови про все, що вважає потрібним до постійного та відповідного функціонування державної адміністрації, до удержання порядку внутрі держави та для безпеки спокою на зверх» (§ 7). Також до її компетенції було віднесено право нагляду над Народною Управою та військом Галицької держави. Старшина Народної Ради мала б працювати постійно у складі 9 членів. Тобто, на нашу думку, статус цього органу можна визначити приблизно як Президію Верховної Ради України перед введенням у 1990 р. інституту Президента України.

Згідно § 10 проекту виконавча влада, належала Народній Управі (виконавчий орган держави. – *Н.Є.*), яка поділялась на: «Внутрішню управу, закордонну, військову, культурну, оборотову (торговельно-економічна. – *Н.Є.*) та судову. Під управами розу-

мілись міністерства, а їх керівники мали б призначатись парламентом. Всім управам призначався окремий державний апарат з відповідним числом урядників, яким підпорядковувалась уся крайова і повітова влада». Згідно § 11 «Старшина Народної Ради покличе на повітах замість повітових рад і виділив нові повітові управи, що матимуть громадянський нагляд над діловодством староств по керму справ живних (сільськогосподарських. – *Н.Є.*) і податкових. Повітові управи підчинятимуться Народній Управі та Старшині Народної Ради».

За проектом, громади діставали повну місцеву автономію. Скасовувалось право обмеження людини у праві на полювання та рибну ловлю на своїх чи публічних водоймах. Невдовзі передбачалось розробити новий закон щодо використання природних ресурсів. Гадаємо, що цей пункт навряд чи можна назвати вдалим, бо за таких обставин припускалась можливість нанесення шкоди не лише власникам (приватним чи державі), а й в цілому екології країни.

Параграф 15 затверджував внутрішньою урядовою мовою українську. Також акцентувалось на великій відповідальності урядників та їхньому обов'язку постійно дбати про благоустрій на місцях: «Урядник є для народу, а не народ для урядників» (§ 13–16).

У проекті зазначалось, що цей документ є тимчасовим та діє до «постанови нового устрою через Народний Соїм, обраний по загальному, рівному, безпосередньому та тайному виборчому праву». На жаль, подальша доля цього проекту невідома, про нього не згадує ні сам автор у своїх працях, ні його оточення.

18 жовтня 1918 р. С. Дністрянський як депутат австрійського парламенту прийняв участь у засіданні української Конституанти у Львові [4, с. 13]. Точно не відомо, чи брав він безпосередньо участь у розробці Тимчасового Основного Закону про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, проте аналіз положень конституційного проекту Галицької Держави С. Дністрянського, положень Резолюції УН Ради у Львові від 18 жовтня та Тимчасового Основного Закону ЗУНР дає підстави зробити декілька припущень. Треба зауважити, що проект конституції С. Дністрянського «Устрій Галицької Держави» повністю відповідає загальній суті та основним положенням Резолюції Конституанти від 18 жовтня 1918 р., а порівняно з положеннями Тимчасової Конституції ЗУНР від 13 листопада 1918 р. проект С. Дністрянського був розроблений більш ґрунтовно, тому переважна більшість положень, викладених у ньому згодом, у тій чи іншій формі знайшли застосування на практиці. Наприклад, положення проекту про «Старійшину Народної Ради» і положення про «Президію Української Національної Ради» – у Законі від 4 січня 1919 р.

Слід зазначити, що і в проекті конституції академіка С. Дністрянського 1918 р. «Устрій Галицької Держави», і в наступному його проекті Конституції ЗУНР (1920), учений відобразив своє бачення поняття «конституція» та системи державної влади. Під цим поняттям він розумів «систему правного ладу в новітній державі», а лад у державі, за його словами: «мусить стояти на правних основах. На те вона видає закони. Сама конституція єсть звичайним законом, від якого бере почин законодатна власть, що має дальшими законами формувати суспільне життя в державі... Всі громадяни є рівні перед правом... Конституційна держава є правовою державою...» [5].

Демократична держава, на його думку, повинна стояти на загалі своїх громадян. Цей загал є не тільки суб'єктом права, але й творцем права. Законодавча влада, а за нею виконавча і судова опираються на народ. Народ є як загал усіх громадян сувереном держави, який виконує свою суверенність або через заступників, або безпосередньо на народних зборах.

У свої працях термін «правова» держава С. Дністрянський вживає не часто, разом з тим, саме право вчений проголошує провідним принципом модерної держави. Права людини і громадянина з одного боку та права народу з іншого, на його думку, мають лежати в основі правового ладу сучасної держави. Науковець визначав особисті, політичні, економічні права і свободи. Незаперечним завоюванням передової політико-правової думки Станіслав Дністрянський вважав право народів (націй) на самовизначення.

Створення конституції він вважав неможливим без урахування національного досвіду державного будівництва і розвитку національних конституційно-правових доктрин, а також відкидаючи основи європейського конституціоналізму: «Історичну основу конституція держави повинна мати у своєму народіві» [2, с. 233-235].

Ще з початку ХХ ст. С. Дністрянський наголошував на доцільності створення спеціальної системи захисту конституції з метою недопущення свавільних змін її положень. Аналізуючи його наукову спадщину ми доходимо беззаперечного висновку, що науковий спадок вченого в галузі конституційного права став вагомим внеском у розвитку конституційного права України та Європи.

Погляд С. Дністрянського на структуру та функціонування системи державної влади однозначно позиціонує його як апологета демократії. В його працях представлені як механізми прямої демократії (вибори, референдум), так і представницької (парламент, місцеві представницькі органи). Причому вибори, за С. Дністрянським, повинні відбуватися відповідно до базових демократичних принципів: загального, рівного, прямого, безпосереднього виборчого права при таємному голосуванні. Вчений зазначав, що тенденцією розвитку демократичного процесу у модерних державах є максимальне залучення громадян до участі у здійсненні влади, рух у напрямі «безпосередньої участі самого народу в правлінню державою» [5, с. 28].

Список використаних джерел:

1. Демчишак Р.Б. Держава у політологічній спадщині Станіслава Дністрянського. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2015. № 1. С. 47—54.
2. Дністрянський С. Нові проекти української конституції. *Воля*. Відень, 1920. Т.6. Ч.5. С. 232-237; Т.6 Ч.6. С. 301-309; Т.6. Ч. 7-8. С. 342—348.
3. ЦДАВО України. – Ф. 4465 Документи і матеріали українських емігрантських установ, організацій та різних осіб (колекція). 1901—1948 рр. Оп. 1. Спр. 474 Статті та реферати С. Дністрянського про проекти конституції Західно-Української Народної Республіки. Рукописи. 1918—1919 рр. – Арк. 2—88.
4. Стецюк П. Станіслав Дністрянський як конституціоналіст. Львів, 1999. 230 с.
5. Дністрянський С. Нова держава. *Український скиталець*. Відень, Прага, Львів, 1923. 29 с.

